

KYBERŠIKANA NA STŘEDNÍCH ŠKOLÁCH V JIHOČESKÉM KRAJI

Cyberbullying at secondary schools in the South Bohemia region

Veronika Králová¹, Martin Šimák^{2, 3}, Alena Kajanová³

¹Univerzita Pardubice, Fakulta zdravotnických studií, Pardubice
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, ²katedra právních oborů, řízení a ekonomiky, ³katedra sociální práce

Summary

Cyberbullying is currently becoming ever more topical and more and more attention is being dedicated to this issue. This article deals with the incidences of cyberbullying at secondary schools in the South Bohemia region. The aim of the research was to document this phenomenon, namely its general increase among students, and to make a comparison of the incidences according to different types of schools and gender, and also to specify the circumstances. The critical data were obtained through a questionnaire survey. The questionnaire was distributed to secondary schools students in South Bohemia during the first half of 2013. A total 855 questionnaires were evaluated with 24% of the students attending grammar schools, 15% of students from vocational secondary schools completed with a vocational certificate and 61% of students from secondary schools with a completed certificate of secondary education. About 23% of students have been a victim of cyberbullying, and 17% of students admitted cyberbullying of the others. Most victims were students attending grammar schools. Most of the aggressors were students attending secondary schools with a completed vocational certificate. A comparison, according to gender, showed that girls were more victimized than boys, but boys were more likely to be the aggressors. The most common means, by which the students were harassed, were on chat and social networks. The most common reason for cyberbullying is amusement. More than half of victims were sometimes bullied by another student of the school they attended. This may indicate a link between cyberbullying and traditional bullying in the school environment.

Key words: *cyberbullying – secondary school – students – aggressor – victim*

Souhrn

Kyberšikana je v současné době stále aktuálnějším tématem a věnuje se jí čím dál větší pozornost. Tento příspěvek se zabývá výskytem kyberšikany na středních školách v Jihočeském kraji. Cílem výzkumu bylo zmapovat tento jev, konkrétně jeho celkové rozšíření mezi žáky, srovnání výskytu podle jednotlivých typů škol a pohlaví a bližší určení okolností. Potřebná data byla získána prostřednictvím dotazníkového šetření. Dotazník byl distribuován žákům středních škol v Jihočeském kraji v první polovině roku 2013. Vyhodnoceno bylo 855 dotazníků s 24% zastoupením žáků navštěvujících gymnázia, 15% zastoupením žáků ze středních škol zakončených výučním listem a 61% zastoupením žáků středních škol zakončených maturitním vysvědčením. Obětí kyberšikany se stalo přibližně 23 % žáků, kyberšikanování druhých přiznalo 17 % žáků. Nejvíce obětí je mezi žáky gymnázií, nejvíce agresorů pak mezi žáky středních škol zakončených výučním listem. Ze srovnání dle pohlaví vyplynulo, že se obětí kyberšikany stávají častěji dívky než chlapci, avšak mezi chlapci je větší zastoupení agresorů. Nejčastějšími prostředky, kterými byli žáci obtěžováni, jsou chat a so-

Submitted: 2014-04-11 • Accepted: 2014-06-05 • Published online: 2014-12-31

PREVENČE ÚRAZŮ, OTRAV A NÁSILÍ: 10/2: 93–107 • ISSN 1801-0261 (Print) • ISSN 1804-7858 (Online)

ciální sítě a nejčastějším důvodem ke kyberšikaně je pobavení se. Více než polovina obětí byla někdy kyberšikanována jiným žákem školy, kterou navštěvují, což může svědčit o propojení kyberšikany s klasickou šikanou ve školním prostředí.

Klíčová slova: kyberšikana – střední škola – žáci – agresor – oběť

ÚVOD

V současné době má každý na výběr z velkého množství informačních a komunikačních technologií (ICT), které jsou postupem času stále dokonalejší a jejich výběr je mnohem širší, než tomu bylo například před deseti lety. Mobilní telefony i internet přitahují mladé lidi, kteří jsou ochotni například u počítačů, a nejenom u nich, kdy moderní mobilní telefony nabízejí neomezené připojení k internetu, trávit celé hodiny. Toto online prostředí nabízí velké množství informací a slouží také jako rychlý nástroj pro komunikaci. Mladí lidé nemají s rozvojem ICT žádný problém, orientují se v inovacích mnohem lépe než jejich rodiče či učitelé. Na druhou stranu jim ale chybí životní zkušenosti dospělých. ICT slouží nejenom jako užitečná věc, ale může být stejně tak zneužita právě k šikaně v online prostředí (Vágnerová a kol., 2009).

Agresori využívají k útokům ICT (mobilní telefony a internet), jejichž prostřednictvím se kyberšikana šíří. V dnešní době jsou ICT již lehce dostupné všem a díky jejich rozvoji se může mnoho lidí navzájem propojit v kteroukoli denní či noční hodinu a na jakémkoli místě. Pro agresora je pak jednoduché na kohokoli zaútočit (Krejčí, 2010).

Mezi prostředky umožňující kyberšikanování patří následující:

1. SMS zprávy a MMS zprávy

SMS (Short Message Service) je krátká textová zpráva, která se využívá pro zaslání informací a vzájemné dorozumívání mezi uživateli mobilních sítí GSM (Global System for Mobile Communications). Zprávu je možné posílat také přes pevné telefonní linky nebo internet (SMS, 2014). V dnešní době, kdy je možnost zakoupit si jakékoli množství SIM karet, se nemusí oběti kyberšikany vůbec dozvědět, kdo na ně prostřednictvím mobilních telefonů útočí. MMS (Multimedia Messaging Service) jsou multimediální zprávy umožňující zaslání textu, zvuku, obrázku i videa prostřednictvím mobilních telefonů. Obraz i zvuk, který je možné MMS zprávami zaslat, lze jakkoli zneužít, pokud se dostane do tzv. nesprávných rukou.

Obtěžovat skrze mobilní telefony lze také například neustálým prozváněním.

2. Sociální sítě

Sociální sítě nebo společenská síť (anglicky social network) umožňuje registrovaným členům vytvářet osobní či veřejný profil, přes který mohou sdílet informace, fotografie, videa a další. Sociální sítě mohou být i internetová diskusní fóra (Sociální sítě, 2014).

Sociální sítě v současnosti zažívají velký boom. Mezi celosvětově neznámější sociální sítě můžeme zařadit např. Facebook, Twitter nebo MySpace, mezi nejvyužívanější české sociální sítě patří portál Lidé.cz nebo Spolužáci.cz. Sociální sítě nabízejí agresorům velké množství prostředků ke kyberšikaně od zveřejňování hrubých komentářů, vkládání nevhodných materiálů až po vyloučení ze sociálních skupin.

3. Elektronická pošta – e-mail

Dalším často používaným způsobem komunikace je e-mail. Umožňuje komunikaci či přeposílání dokumentů různého charakteru, fotografie i videa.

Útočník oběti může zasílat prostřednictvím e-mailu výhrušné, zesměšňující zprávy, videa, fotografie nebo může zcizit heslo k e-mailovému účtu a zasílat nepravdivé informace lidem, které má oběť v adresáři (Eckertová, Dočekal, 2013).

4. Instant messaging (IM)

Instant messaging je služba pro uživatele internetu, jejímž prostřednictvím mohou sledovat, kdo z jejich přátel je online, a na základě toho jim mohou například posílat zprávy, chatovat, přeposílat soubory. Díky této službě uživatel ví, zda je účastník, se kterým potřebuje v danou chvíli komunikovat, online nebo offline (Instant messaging, 2014).

5. Chatovací místnosti a diskusní fóra

Chatem se rozumí zpráva realizovaná v reálném čase mezi dvěma nebo více osobami. Exis-

tuje velké množství tzv. chatovacích místností týkajících se nepřehledného množství témat. Uživatelé této služby zde vystupují převážně pod přezdívkou (anglicky nickname). To opět nahrává agresorům, kteří zůstávají v anonymitě nebo si mohou vytvořit falešnou identitu.

6. *Webové stránky a blogy*

Webové stránky nabízejí velké možnosti využití. Především existují různé nástroje pro tvorbu vlastních webových stránek. Agresor tak může oběti vytvořit např. falešnou stránku, kam se mohou opět vložit ponižující fotografie nebo videozáznamy. Oběť o takové stránce nemusí ani vědět (Eckertová, Dočekal, 2013).

Rozšířenou formou webových stránek jsou blogy. Blogem se rozumí webová aplikace, která obsahuje příspěvky jednoho editora. Tvorba blogu je mnohem jednodušší, než je tomu u webových stránek. Uvádí se, že každou sekundu vznikne jeden nový blog. Čtenářům se poskytují informace, vlastní názory a komentáře daného editora o různých tématech. Prostřednictvím těchto blogů je možné například poškodit něčí pověst (Hulanová, 2012).

7. *Úložiště pro sdílení fotografií a videa*

Na tyto stránky se mohou vložit jakákoli videa či fotografie, které pak lidé mohou komentovat či následně upravovat a poté sdílet například na sociálních sítích. K oblíbeným stránkám v České republice patří například YouTube.cz nebo Stream.cz. Takto se mohou šířit videa, která byla nahrána za účelem někoho poškodit, neuvěřitelnou rychlostí a mohou tak způsobit oběti psychické následky.

8. *Online interaktivní hry*

V posledních několika letech zaznamenávají nárůst tzv. MMO (Mass Multiplayer Online) hry, z nejnámějších například World of Warcraft. Jsou to hry, ve kterých spolu přes internet hrají miliony lidí a jsou na nich dokonce prokázány i závislosti. V takových hrách vznikají kolektivy – skupiny, v nichž se lidé mohou denně virtuálně scházet a vznikají mezi nimi silné sociální vazby, a to aniž by se osobně znali. Pokud člověk není spokojený s reálným světem, může před ním utéct do virtuálního. Čím déle tento vztah trvá, tím je pro hráče důležitější a může ho pohltit natolik, že se pro něj jeho virtuální realita stane důležitější než cokoli v reálném světě. V online hrách může

dojít například k vyloučení ze skupiny nebo nadávkám.

Jsou různé způsoby, jak se kyberšikana může projevat. Agresor může využívat různé prostředky k ubližování, které se mohou kombinovat. Jednotliví autoři se ovšem neshodují v tom, co lze označit jako kyberšikana. Rozcházejí se v názorech, co už je a co ještě není kyberšikana a jaké konkrétní projevy kybernetického násilí lze či nelze zařadit mezi projevy kyberšikany. Právě kvůli této nejednotnosti v definování kyberšikany dochází k tomu, že se výsledky jednotlivých výzkumů v některých případech velmi liší.

Mezi nejčastější specifické projevy kyberšikany dle Kopeckého a Krejčí (2010) patří:

- Publikování ponižujících záznamů nebo fotografií, například v rámci webových stránek, MMS zpráv.
- Ponižování a pomlouvání (denigration) v rámci sociálních sítí, blogů nebo jiných webových stránek. Cílem je poškodit pověst nebo vztahy oběti.
- Krádež identity (impersonation), zneužití cizí identity ke kyberšikaně nebo dalšímu sociálněpatologickému jednání (např. zcizení elektronického účtu).
- Ztrapňování pomocí falešných profilů, například v rámci sociálních sítí, blogů nebo jiných webových stránek.
- Provokování a napadání uživatelů v online komunikaci (flaming/bashing), především v rámci veřejných chatů a diskusí. Jde o opakované zasílání útočných, urážejících zpráv. Jedná se o prudkou, tzv. ohnivou hádku mezi dvěma nebo více uživateli v online prostředí.
- Zveřejňování cizích tajemství s cílem poškodit oběť (outing), například v rámci sociálních sítí, blogů nebo jiných webových stránek, pomocí SMS zpráv.
- Vyloučení z virtuální komunity (exclusion), například ze skupiny přátel v rámci sociální sítě.
- Obtěžování (harassment), například opakovaným prozváněním, voláním nebo psaním zpráv.

Mezi kyberšikanu můžeme zařadit také:

- dehonestování (ponižování, nadávání, urážení);
- vyhrožování a zastrasování;
- vydírání;
- podvod (trickery) s cílem přesvědčit oběť k prozrazení citlivých informací, které se poté uveřejní na internet.

Někteří autoři (Vašutová a kol., 2010; Hulanová, 2012; Černá et al., 2013) k dalším formám kyberšikanery řadí také:

- **Kyberstalking** – jedná se o opakované pronásledování oběti a intenzivní obtěžování, kdy útočník zasílá výhrůžné zprávy, útočná a zstrašující sdělení, která mohou vyústit i ve fyzické ohrožení.
- **Happy slapping** – agresori si vyhlídnou neznámého kolemjdoucího, kterého napadnou, zfacukují ho a vše si nahrají např. na mobilní telefon a video poté zveřejní na internetu. Tento jev se poprvé objevil v Anglii ve vestibulech metra.
- **Kybergrooming** – prostřednictvím ICT se agresori vydávají za někoho jiného za účelem vylákání, nejčastěji nezletilého jedince, na osobní schůzku, kde hrozí oběti sexuální obtěžování či zneužití.

Například metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních však tyto jevy do kyberšikanery nezařazuje a označuje je jako jiný typ násilného chování (MŠMT, 2013).

Výzkumy v oblasti sociálních věd mají tři cíle: získávání vědomostí, vyvozování závěrů, aby mohly být použity v praxi, a informování příslušných orgánů. Pro výzkum kyberšikanery je zásadní každý z těchto tří bodů. U kyberšikanery jako nové oblasti zkoumání jsou doposud získané vědomosti omezené a potřeba solidních informací je vskutku vysoká. Jelikož je kyberšikanera celosvětovým problémem, který se týká mladých lidí, nové poznatky jsou důležité hlavně pro vývoj preventivních a intervenčních programů, jež jsou stále více potřeba. Zakládání takovýchto programů na vědeckých poznatcích zvyšuje pravděpodobnost, že budou tyto programy úspěšné. Legislativní a vzdělávací politika by se také měla snažit, aby sestavovala svá opatření na základě spolehlivých empirických poznatků. U sociálních vědců pracujících na shromažďování

takových poznatků je rozhodující, aby dbali na skutečně precizní přístup (Bauman et al., 2013).

Hlavním cílem výzkumu bylo zmapovat výskyt kyberšikanery na středních školách v Jihočeském kraji. Jeho primární zaměření bylo na samotnou míru výskytu kyberšikanery s možností srovnání jednotlivých typů škol a pohlaví, ale také s četnými podrobnostmi pro její bližší určení. U agresorů byly zkoumány zejména důvody, které vedly ke kyberšikanování druhých, u obětí pak prostředky, prostřednictvím kterých ke kyberšikanerě docházelo, a jaký byl jejich vztah k agresorovi.

METODIKA A CHARAKTERISTIKA SOUBORU

K získání dat byl využit vlastní výzkum. Jednalo se o výzkum kvantitativní, jako prostředek k získání informací byly využity dotazníky. Dotazníky byly anonymní. Výzkum byl proveden v první polovině roku 2013. Výběr souboru byl proveden na základě dobrovolnosti (Reichel, 2009), kdy byli telefonicky osloveni ředitelé a ředitelky středních škol, zda jsou ochotni se zúčastnit dotazníkového šetření. Výzkum se uskutečnil pouze na středních školách v Jihočeském kraji, proto není možné výsledky výzkumu zevšeobecňovat. Celkem se výzkumného šetření zúčastnilo 855 respondentů, z nichž bylo 24 % ($n = 205$) žáků gymnázií, 15 % ($n = 130$) žáků středních škol zakončených výučním listem a 61 % ($n = 520$) žáků středních škol zakončených maturitním vysvědčením. Otázky se týkaly dvou časových období – celého života a posledního roku. Věkové rozmezí respondentů bylo 10 a více let, z důvodu zastoupení prvního stupně osmiletých gymnázií (tabulka 1).

Výskyt kyberšikanery byl zjišťován přímým dotazem. V úvodu dotazníku byla kyberšikanera definována a následně byli respondenti tázáni, zda se s takovým jednáním setkali a zda tak sami jednali.

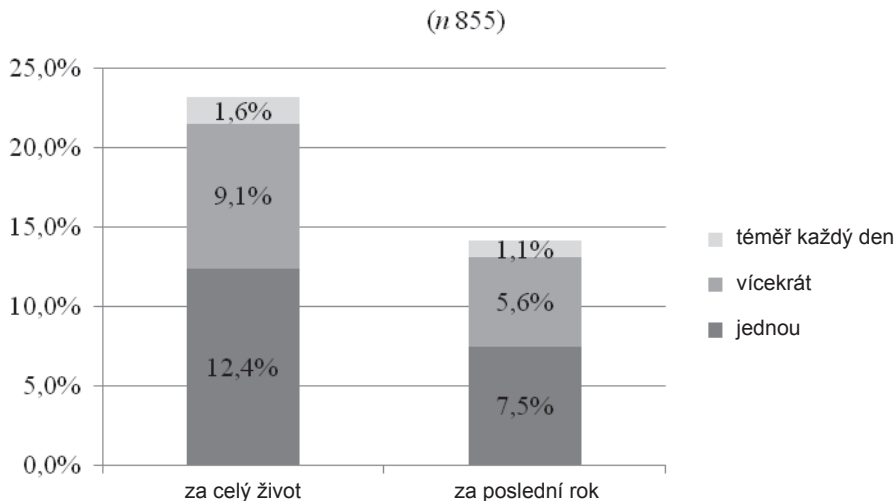
Tabulka 1 Typy navštěvovaných škol a věkové skupiny respondentů

	10–12 let	13–15 let	16–18 let	19 let a více	Celkem
Gymnázia	22	62	118	4	206
SŠ zakončené výučním listem	0	0	115	14	129
SŠ zakončené maturitou	0	16	455	49	520
Celkem	22	78	688	67	855

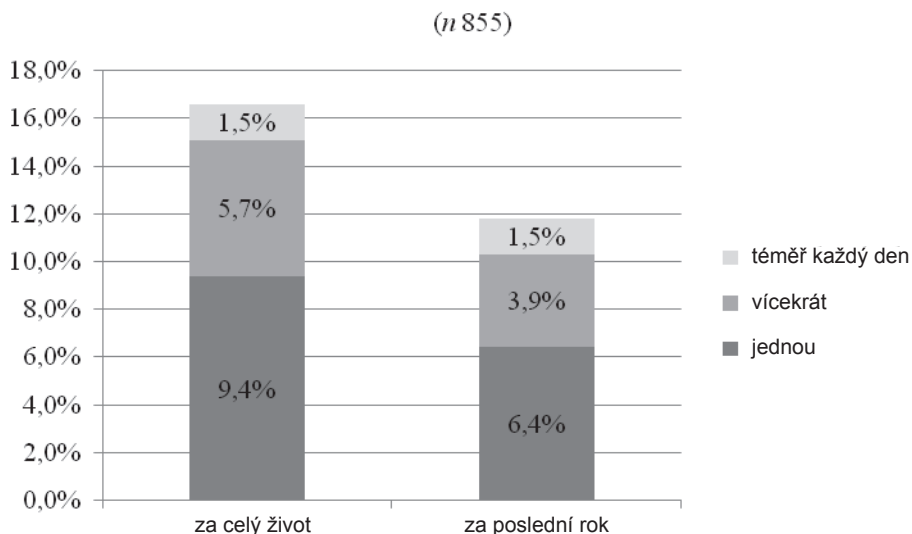
VÝSLEDKY

Výsledky dotazníkového šetření ukázaly, že z celkového počtu 855 respondentů se za celý svůj život s kyberšikanou v roli oběti setkala 23,2 % (n 198) žáků středních škol v Jihočeském kraji; 76,6 % (n 655) respondentů uvedlo, že kyberšikanováno nebylo. Z celého souboru na otázku 2 respondenti (0,2 %) neodpověděli.

V průběhu posledního roku bylo kyberšikanováno 14,2 % (n 121) žáků středních škol v rámci Jihočeského kraje, 85,6 % (n 732) žáků se s kyberšikanou nesetkalo. Dva respondenti (0,2 %) na otázku neodpověděli. Jak často se s kyberšikanou setkávali, je zobrazeno v grafu 1.

Graf 1 Četnost kyberšikany u obětí

Graf 2 Četnost kyberšikany u agresorů

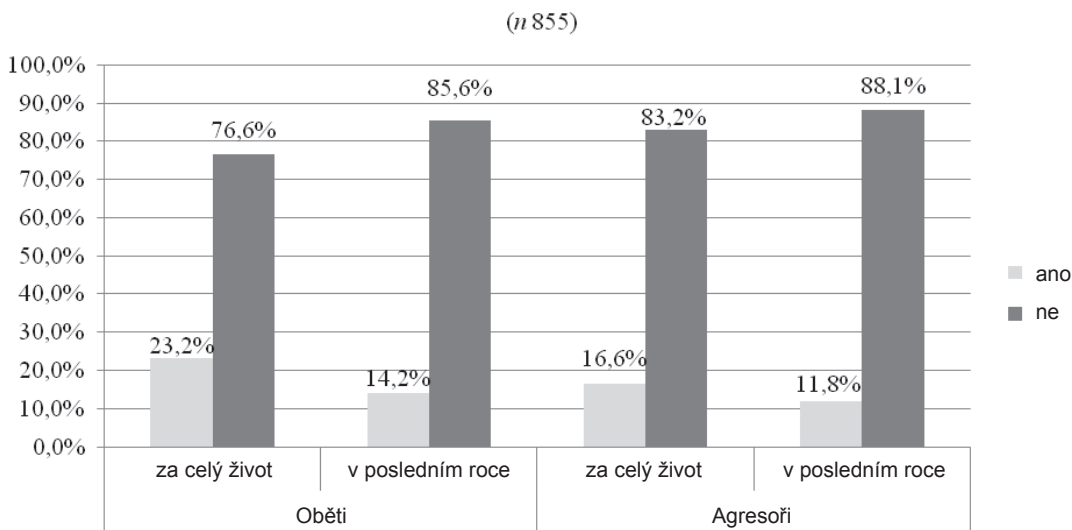
Z celkových 855 respondentů jich 16,6 % (n 142) přiznalo, že v průběhu celého svého života kyberšikanovali druhé; 83,2 % (n 711) respondentů nikdy

druhé nekyberšikanovalo, na otázku neodpověděli 2 respondenti (0,2 %).

V posledním roce se dle vlastní výpovědi dopustilo kyberšikany na druhých 11,8 % (n 101) žáků středních škol v rámci Jihočeského kraje, zbylých 88,1 % (n 753) nikoliv. Na otázku jeden respondent (0,1 %)

neodpověděl. Jak často žáci kyberšikanovali druhé, zobrazuje graf 2.

Výskyt kyberšikany mezi žáky středních škol v Jihočeském kraji shrnuje graf 3.

Graf 3 Výskyt kyberšikany mezi žáky SŠ v Jihočeském kraji

Pokud se budeme zabývat výskytem kyberšikany u jednotlivých typů škol, zjistíme, že na gymnáziích se dle vlastní výpovědi stalo za celý svůj život obětí kyberšikany 30,1 % žáků. Na středních školách zakončených výučním listem je to 21,7 % a na středních školách zakončených maturitním vysvědčením 20,8 % žáků.

Zkušenosti s kyberšikanováním své osoby v průběhu posledního roku uvedlo 17,0 % žáků gymnázií, 16,3 % žáků středních škol zakončených výučním listem a 12,5 % žáků středních škol zakončených maturitním vysvědčením. Četnosti a relativní četnosti vzhledem k počtu respondentů v jednotlivých skupinách, stejně jako intenzita kyberšikanování, jsou zobrazeny v tabulce 2.

Se zastoupením agresorů to u jednotlivých typů škol vypadá následovně: na gymnáziích se za celý svůj život ke kyberšikanování přiznalo 12,1 % žáků, na středních školách zakončených výučním listem 18,6 % žáků a na středních školách zakončených maturitním vysvědčením to bylo 17,9 % žáků.

Statistika zkušeností z posledního roku vykazuje na gymnáziích 7,3 % agresorů, na středních školách zakončených výučním listem 15,5 % a na středních školách zakončených maturitním vysvědčením 12,7 % žáků. Zastoupení jednotlivých odpovědí je zobrazeno v tabulce 3.

Další srovnání u kyberšikany je srovnání mezi polhavi. Za celý svůj život se na středních školách v Jihočeském kraji stalo obětí kyberšikany 19,2 % (n 85) chlapců a 27,4 % (n 113) dívek. Mezi chlapci se ve 45 % jednalo o ojedinělou záležitost, v 55 % byli kyberšikanováni opakovaně. Dívky se za celý svůj život s kyberšikanou setkaly v 60 % jedenkrát a ve zbylých 40 % opakovaně.

V posledním roce bylo kyberšikanováno 13,1 % (n 58) chlapců a 15,3 % (n 63) dívek. Z obětí mezi chlapci bylo kyberšikanováno 47 % jedenkrát a 53 % opakovaně. Dívky byly kyberšikanovány v 59 % případech jednou a v 41 % opakovaně. Četnost kyberšikany je patrná v grafu 4.

Respondentům byla položena otázka, jak často za celý svůj život kyberšikanovali druhé. Dle vlastní výpovědi se agresory kyberšikany stalo 19,2 % (n 85) chlapců, z toho přibližně v polovině případů jedenkrát a v druhé polovině opakovaně. Mezi dívkami za celý svůj život kyberšikanovalo druhé 13,8 % (n 57) respondentů. Činili tak ve dvou třetinách případů jednou a ve třetině opakovaně.

V posledním roce kyberšikanovalo druhé 15,1 % (n 67) chlapců, z nichž 45 % tak činilo jednou a 55 % opakovaně. Dívky v posledním roce kyberšikanovaly druhé v 8,3 % případech, téměř ve třech čtvrtinách to bylo jen jedenkrát a v jedné čtvrtině případů

opakovaně. Srovnání četnosti kyberšikanování z pohledu agresorů vzhledem k pohlaví znázorňuje

je graf 5. Celkové srovnání mezi pohlavími, a to jak z pohledu obětí, tak agresorů, je patrné v grafu 6.

Tabulka 2 Oběti kyberšikanů dle typu školy

OBĚTI	Za celý život		V posledním roce	
	Četnost	Relativní četnost	Četnost	Relativní četnost
Nikdy	655	76,6 %	732	85,6 %
Gymnázia	144	69,9 %	170	82,5 %
SŠ s výučním listem	101	78,3 %	108	83,7 %
SŠ s maturitou	410	78,8 %	454	87,3 %
Jednou	106	12,4 %	64	7,5 %
Gymnázia	36	17,5 %	22	10,7 %
SŠ s výučním listem	15	11,6 %	12	9,3 %
SŠ s maturitou	55	10,6 %	30	5,8 %
Vícekrát	78	9,1 %	48	5,6 %
Gymnázia	21	10,2 %	13	6,3 %
SŠ s výučním listem	13	10,1 %	7	5,4 %
SŠ s maturitou	44	8,5 %	28	5,4 %
Téměř každý den	14	1,6 %	9	1,1 %
Gymnázia	5	2,4 %	0	0,0 %
SŠ s výučním listem	0	0,0 %	2	1,6 %
SŠ s maturitou	9	1,7 %	7	1,3 %
Celkem obětí	198	23,2 %	121	14,2 %
Gymnázia	62	30,1 %	35	17,0 %
SŠ s výučním listem	28	21,7 %	21	16,3 %
SŠ s maturitou	108	20,8 %	65	12,5 %
Neodpověděli	2	0,2 %	2	0,2 %
Gymnázia	0	0,0 %	1	0,5 %
SŠ s výučním listem	0	0,0 %	0	0,0 %
SŠ s maturitou	2	0,4 %	1	0,2 %
Celkem respondentů	855	100,0 %	855	100,0 %
Gymnázia	206	100,0 %	206	100,0 %
SŠ s výučním listem	129	100,0 %	129	100,0 %
SŠ s maturitou	520	100,0 %	520	100,0 %

Co se týká prostředků, kterými byli žáci středních škol obtěžováni, odpovídali respondenti na 5 otázek, kde každá měla za úkol zjistit míru a četnost obtěžování daným online prostředkem v posledním roce; 55,7 % (n 476) respondentů si během posledního roku dělalo legraci na chatu; 44,6 % (n 381) respondentů bylo obtěžováno přes Instant

messaging (například ICQ, Skype, Facebook Messenger) a 38,5 % (n 329) žáků bylo obtěžováno skrze sociální síť (například Facebook, MySpace, Twitter). Obtěžování prostřednictvím jiné webové stránky uvedlo 17,7 % (n 151) žáků a přes e-mail bylo obtěžováno 13,8 % (n 118) žáků. Četnost obtěžování jednotlivými prostředky je znázorněna v grafu 7.

Tabulka 3 Agresori kyberšikany dle typu školy

AGRESOŘI	Za celý život		V posledním roce	
	Četnost	Relativní četnost	Četnost	Relativní četnost
Nikdy	711	83,2 %	753	88,1 %
Gymnázia	181	87,9 %	191	92,7 %
SŠ s výučním listem	105	81,4 %	109	84,5 %
SŠ s maturitou	425	81,7 %	453	87,1 %
Jednou	80	9,4 %	55	6,4 %
Gymnázia	16	7,8 %	7	3,4 %
SŠ s výučním listem	15	11,6 %	11	8,5 %
SŠ s maturitou	49	9,4 %	37	7,1 %
Vícekrát	49	5,7 %	33	3,9 %
Gymnázia	7	3,4 %	7	3,4 %
SŠ s výučním listem	8	6,2 %	7	5,4 %
SŠ s maturitou	34	6,5 %	19	3,7 %
Téměř každý den	13	1,5 %	13	1,5 %
Gymnázia	2	1,0 %	1	0,5 %
SŠ s výučním listem	1	0,8 %	2	1,6 %
SŠ s maturitou	10	1,9 %	10	1,9 %
Celkem agresorů	142	16,6 %	101	11,8 %
Gymnázia	25	12,1 %	15	7,3 %
SŠ s výučním listem	24	18,6 %	20	15,5 %
SŠ s maturitou	93	17,9 %	66	12,7 %
Neodpověděli	2	0,2 %	1	0,1 %
Gymnázia	0	0,0 %	0	0,0 %
SŠ s výučním listem	0	0,0 %	0	0,0 %
SŠ s maturitou	2	0,4 %	1	0,2 %
Celkem respondentů	855	100,0 %	855	100,0 %
Gymnázia	206	100,0 %	206	100,0 %
SŠ s výučním listem	129	100,0 %	129	100,0 %
SŠ s maturitou	520	100,0 %	520	100,0 %

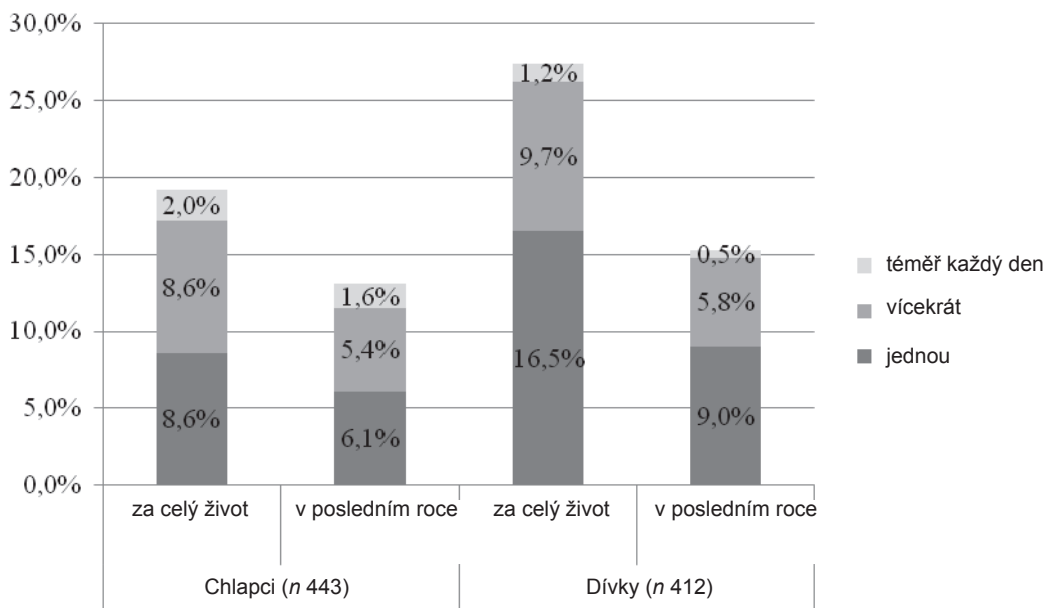
Jedna otázka se týkala důvodů, které měli respondenti ke kyberšikanování druhých. Tato otázka byla vícehodnotová, což znamená, že respondenti mohli zaškrtnout více než jednu odpověď. Na otázku odpovědělo 160 respondentů, kteří poskytli celkem 219 odpovědí. Nejčastější důvod, který uvedlo 39,4 % (n 63) ze 160 respondentů, kteří na otázku odpověděli, byl pro zábavu; 26,9 % (n 43) si myslí, že si to oběť zaslouží, a 25,6 % (n 41) mělo ke kyberšikaně jiný než některý z uvedených důvodů. Z nenávislosti kyberšikanovalo druhé 11,9 % (n 19) žáků, pro pomstu 10,6 % (n 17) a 7,5 % (n 12) kyber-

šikanovalo druhé, protože si je dobírají ve škole. Dalšími důvody byla ventilace vzteku a možnost ukázat svou sílu shodně s 5,6 % (n 9) a nejmenší zastoupení má důvod, že to dělají ostatní, s 3,8 % (n 6). Relativní četnosti vzhledem k celkovému počtu respondentů a procentuální zastoupení odpovědí jsou uvedeny v tabulce 4.

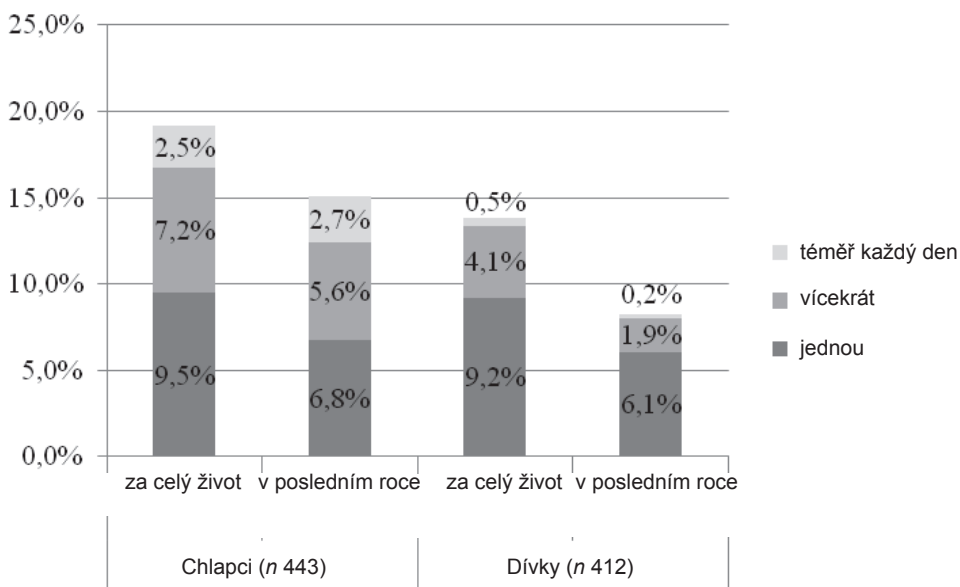
Respondenti byli dotazováni na to, zda vědí, kdo je kyberšikanoval. Tato otázka se týkala pouze jejich poslední zkušenosti. Celkem na otázku odpovědělo 211 respondentů a uvedli 290 odpovědí. Z 211 respondentů, kteří uvedli odpověď, jich bylo

32,2 % (n 68) kyberšikanováno kamarádem nebo kamarádkou a 31,3 % (n 66) někým ze školy. Dalším nejčastějším agresorem byl bývalý kamarád či kamarádka se 17,5 % (n 37). Shodně 13,7 % (n 29) měl neznámý člověk a bývalý přítel nebo přítelkyně. Re-

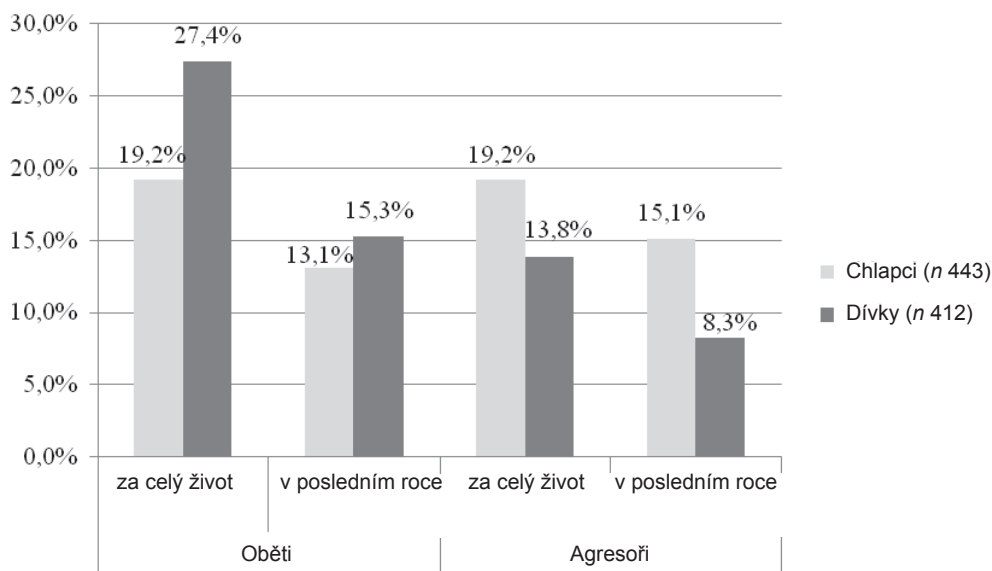
spondenti uvedli, že je kyberšikanováno více lidí, ve 12,8 % (n 27) případech a opět shodně 8,1 % (n 17) získal někdo z chaty stejně tak s jiným než s některým z uvedených (tabulka 5).

Graf 4 Srovnání četnosti kyberšikany dle pohlaví – oběti

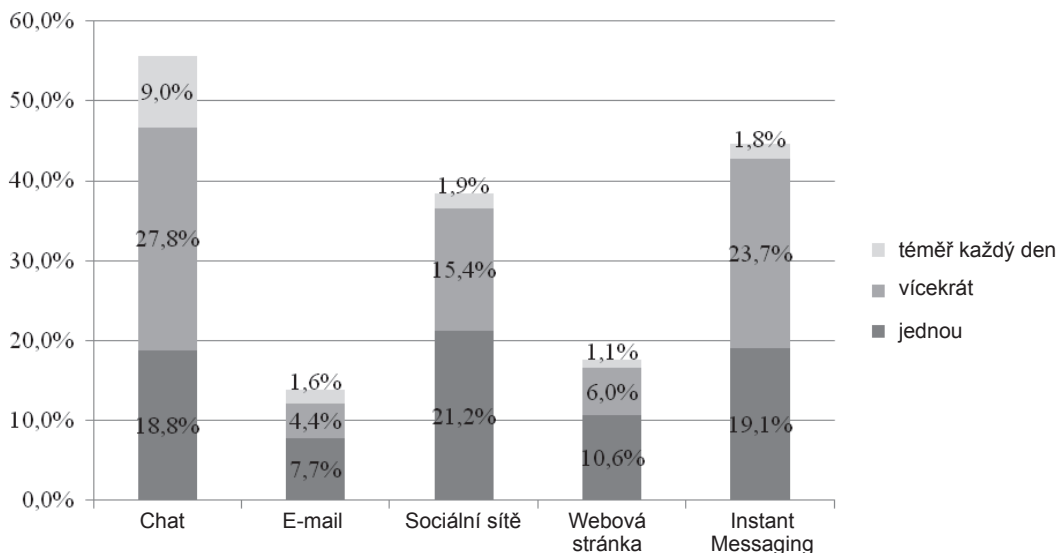

Graf 5 Srovnání četnosti kyberšikany dle pohlaví – agresoři

Graf 6 Srovnání výskytu kyberšikany dle pohlaví

(n 855)

Graf 7 Četnost užití jednotlivých prostředků k online obtěžování

Na přímou otázku, zda byli respondenti kyberšikanováni jiným žákem jejich školy, odpovědělo pozitivně 13,5 % (n 115) respondentů. Konkrétněji to bylo 7,6 % (n 65) jednou, 4,3 % (n 37) opakovaně a 1,5 % (n 13) téměř každý den.

DISKUSE

Na základě dotazníkového šetření se dospělo k závěru, že v rámci Jihočeského kraje se 23,2 % žáků

středních škol stalo obětí kyberšikany. Ve stejném časovém období uvedlo kyberšikanování druhých 16,6 % žáků. V průběhu posledního roku se stalo obětí kyberšikany 14,2 % žáků a kyberšikanování druhých uvedlo 11,8 % žáků.

Na území celé České republiky bylo uskutečněno již několik rozsáhlých výzkumů zabývajících se kyberšikanou, mnoho z nich se však neshoduje ani mezi sebou, ani s výzkumem v Jihočeském kra-

Tabulka 4 Důvody ke kyberšikanování

	Četnost	Relativní četnost vzhledem k počtu respondentů (n 160)	Relativní četnost vzhledem k počtu odpovědí (n 219)
Pomstít se	17	10,6 %	7,8 %
Protože si to zaslouží	43	26,9 %	19,6 %
Protože to dělají ostatní	6	3,8 %	2,7 %
Pro zábavu	63	39,4 %	28,8 %
Protože si mě dobírají ve škole	12	7,5 %	5,5 %
Ventilovat vztek	9	5,6 %	4,1 %
Ukázat sílu	9	5,6 %	4,1 %
Protože ji nenávidím	19	11,9 %	8,7 %
Jiný důvod	41	25,6 %	18,7 %
Celkem	219	136,9 %	100,0 %

Tabulka 5 Vztah oběti k agresorovi

	Četnost	Relativní četnost vzhledem k počtu respondentů (n 211)	Relativní četnost vzhledem k počtu odpovědí (n 290)
Kamarád(ka)	68	32,2 %	23,4 %
Někdo ze školy	66	31,3 %	22,8 %
Bývalý(á) kamarád(ka)	37	17,5 %	12,8 %
Expřítel(kyně)	29	13,7 %	10,0 %
Někdo z chaty	17	8,1 %	5,9 %
Neznámý člověk	29	13,7 %	10,0 %
Více lidí	27	12,8 %	9,3 %
Jiné	17	8,1 %	5,9 %
Celkem	290	137,4 %	100,0 %

ji. Například v letech 2012–13 se v rámci projektu E-bezpečí uskutečnil výzkum Nebezpečí elektronické komunikace IV, do kterého se zapojilo více než 20 000 dětí mezi 11 až 17 lety. Z tohoto výzkumu vyplynulo, že se s kyberšikanou v roli oběti setkala přibližně polovina (50,6 %) českých dětí. Téměř třetinu (30,1 %) respondentů výzkum označil za útočnický kyberšikany (Sztokowski et al., 2013).

Jiný výzkum se uskutečnil v rámci projektu Copingové strategie kyberšikany u adolescentů v Jiho-moravském kraji, kterého se zúčastnilo přes 2 000 respondentů mezi 12 až 18 lety. Tento výzkum ukázal, že se obětí kyberšikany stalo 22 % dětí a agresory bylo 9 % dětí (Černá et al., 2013).

Podíváme-li se za hranice České republiky, v roce 2010 se uskutečnil rozsáhlý výzkum na úze-

mí 25 států Evropské unie v rámci projektu EU Kids Online II, kterého se zúčastnilo více než 25 000 evropských dětí od 9 do 16 let věku. V závěrečné zprávě je uvedeno, že se obětí kyberšikany stalo 6 % dětí a útočnický kyberšikany 3 % dětí (Livingstone et al., 2012).

Takto rozdílné výsledky se mohou vyskytovat v důsledku několika faktorů. V první řadě je to nejednotnost odborníků v problematice kyberšikany, se kterou se setkáváme nejen u výzkumů, ale i v odborné literatuře. Odborná veřejnost se zatím neshodla ani na jednotné a ucelené definici kyberšikany a oběti i agresorů jsou proto rozlišováni na základě rozdílných kritérií. U výzkumu je vždy třeba jasně uvést, na základě jakých kritérií bylo takových výsledků dosaženo, aby nedocházelo k nejas-

nostem. Z tohoto důvodu se mohou výsledky lišit i v řádu několika desítek procent, jak je vidět výše (Černá et al., 2013).

Dalšími důvody jsou rozdíly v souborech respondentů, na kterých je výzkum prováděn (Rogers, 2011). Důležitou rolí hrají věk i pohlaví, výsledky se ale mohou lišit i na základě lokality, ve které byl výzkum prováděn, nebo na základě zkoumané časové periody. V případě výzkumu mezi žáky středních škol v Jihočeském kraji jsou zkoumány zkušenosti s kyberšikanou za celý život i v posledním roce a výsledky obou časových period se liší.

Tento výzkum poskytl podklady i pro srovnání jednotlivých typů škol. Ukázalo se, že největší zastoupení obětí v Jihočeském kraji je mezi žáky středních škol na gymnáziích, nejméně na středních školách zakončených maturitním vysvědčením. Tyto výsledky platí jak pro celoživotní zkušenost, tak pro období posledního roku. Při srovnávání celoživotní zkušenosti je na gymnáziích patrný vyšší výskyt kyberšikan (přibližně o třetinu) než na druhých dvou typech škol, ovšem při srovnávání zkušeností z posledního roku je nápadný výrazně nižší výskyt kyberšikan mezi žáky středních škol s maturitním vysvědčením (přibližně o čtvrtinu).

Z výzkumu dále vyplynulo, že nejvíce agresorů se nachází na středních školách zakončených maturitním vysvědčením a nejméně na gymnáziích, což se opět potvrdilo pro obě zkoumaná časová období. V obou periodách je výrazně nižší výskyt agresorů u gymnázií. Za celý život je jich přibližně o třetinu méně než na druhých typech škol, v posledním roce až o polovinu.

Ze srovnání výsledků chlapců a dívek vyplynulo, že oběťmi kyberšikan jsou více děvčata než chlapci. Toto se potvrdilo jak pro celý život, tak pro poslední rok. Rozdíl mezi kyberšikanovanými chlapci a dívkami v průběhu celého života se může zdát na první pohled vysoký (19,2 % u chlapců a 27,4 % u dívek), ale pokud se podíváme podrobněji, zjistíme, že mezi chlapci bylo opakovaně kyberšikanovaných 10,6 % (n 47) a mezi dívkami 10,9 % (n 45) respondentů, což je velmi podobné. Výsledný rozdíl výskytu kyberšikan mezi pohlavími je tedy dán především těmi, kteří byli v průběhu celého svého života kyberšikanováni jen jedenkrát a zjevně se tato skutečnost projevila i na výsledcích zkušeností z posledního roku, kde je u děvčat patrný pokles a tím i menší rozdíl ve srovnání s chlapci. V průběhu posledního roku jsou chlapci opakovaně kyberšikanováni více než dívky, i když celkové procento kyberšikanování je u nich stále nižší.

Co se týká kyberšikanování druhých, vyšší procento agresorů bylo zaznamenáno mezi chlapci než mezi děvčaty. Zde je možné si všimnout nejen rozdílu v celkovém výskytu, ale především velkého rozdílu v četnosti kyberšikanování druhých. Zatímco chlapci většinou kyberšikanují druhé opakovaně, děvčata přiznávají online agresi jen v ojedinělých případech. Za celý život opakovaně kyberšikanovalo druhé 9,7 % chlapců a 4,6 % dívek, což je ve srovnání s chlapci méně než polovina. U kyberšikanování v posledním roce je tento rozdíl nápadnější, kdy opakovaně kyberšikanovalo druhé 8,4 % chlapců a jen 2,1 % dívek, což je čtyřnásobný rozdíl.

Větší zastoupení obětí mezi dívkami a agresorů mezi chlapci není však pravidlem. Navzdory tomu, že mají chlapci blíže k „přímé“ šikaně, jako je klasická školní šikana, a dívky k té „nepřímé“, jako je pomlouvání a šíření intimních informací, což by odpovídalo spíše kybernetické šikaně, tento trend nebyl dosud jednoznačně prokázán. Rozdíly ve výsledcích ve vztahu k pohlaví mohou být dány rozdílným definováním kyberšikan nebo zkoumáním rozdílných konkrétních projevů, ke kterým mají blíže buďto chlapci, nebo dívky (Černá et al., 2013).

Dále se výzkum zabýval prostředky, kterými byli respondenti obtěžováni v průběhu posledního roku. Více než polovina respondentů uvedla, že si z nich dělali legraci na chatu. Přibližně 44,6 % respondentů bylo obtěžováno skrze zprávy na Instant messengerech a 38,5 % bylo obtěžováno na sociálních sítích tím způsobem, že jim na profil poslali věc, která je naštvala nebo se kvůli ní cítili nepříjemně; 17,7 % respondentů bylo obtěžováno prostřednictvím jiné webové stránky a 13,8 % prostřednictvím e-mailu.

Výše zmíněný výzkum Nebezpečí internetové komunikace IV se zabýval mimo jiné i různými online prostředky ke kyberšikanování. Nelze srovnávat konkrétní zjištěné hodnoty, jelikož se tento výzkum týkal celoživotní zkušenosti, nikoli zkušeností z posledního roku. Dále také proto, že byly zkoumány prostředky ke kyberšikaně, nikoli k online obtěžování; pro představu budou uvedeny. Lze ovšem srovnat, které prostředky jsou využívány více a které méně. Z prostředků zkoumaných výzkumem, jenž je předmětem této práce, byly dle výzkumu Nebezpečí internetové komunikace IV kyberšikanovány oběti nejvíce prostřednictvím sociálních sítí (44,5 %), dále skrze Instant messaging (23,3 %) a veřejný chat (23,1 %). E-mail a jiná webová stránka mají nižší než 10% zastoupení (Sztokowski et al., 2013).

Z výzkumu vyplývá, že pořadí nejzneužívanějších prostředků je rozdílné, i když trojice nejvíce zneužívaných a dvojice nejméně zneužívaných se potvrdily. Důvody mohou být opět různé. Výsledky se mohou lišit na základě odlišného souboru respondentů, konkrétně v tomto případě jejich výběrem. Při zkoumání kyberšikanů na středních školách v Jihočeském kraji byla zvolena metoda klasických dotazníků v papírové podobě roznesených přímo do škol, zatímco při výzkumu Nebezpečí internetové komunikace IV byly dotazníky rozeslány elektronicky. Dá se tedy předpokládat, že šlo o skupinu respondentů obratnějších ve využívání informačních a komunikačních technologií. Už to může vypovídat o rozdílech v návycích, které na internetu mají, potažmo rozdílné užívání různých internetových komunikačních kanálů. Dále je možno dosáhnout odlišných výsledků například na základě rozdílné formulace otázek.

Jedním z důvodů, které měli agresori ke kyberšikanování druhých nejčastěji, tj. téměř ve 40 %, bylo ubližování oběti pro své vlastní pobavení. Tento výsledek může být spojen s tzv. disinhibičním efektem (Vašutová a kol., 2010), kdy v online prostředí uživatel ztrácí zábrany a nesprávně domýšlí následky svých činů z toho důvodu, že není s obětí v přímém kontaktu přímo (face to face). Druhé kyberšikanovalo 26,9 % agresorů proto, že si to dle nich oběť zaslouží, a 11,9 % z toho důvodu, že oběť nenávidí, což jsou důvody, které si agresor vnitřně snáze omluví. To opět svědčí o špatném úsudku dětí a mládeže a o snížených zábranách, které má na svědomí nepřímý kontakt.

Za povšimnutí stojí dva méně zastoupené důvody, a to pomsta (10,6 %) a že si agresory dobírají ve škole (7,5 %). Tyto dva důvody svědčí o jiných typických rysech kyberšikanů. V obou případech se může jednat o tzv. proměnu profilu agresora a oběti, kdy se oběť klasické šikany či jiného škádlení v reálném světě v prostředí internetu sama promění v agresora, jelikož v tomto prostředí nezáleží na její fyzické ani jiné zdatnosti, ale hlavně na vynalézavosti a znalosti informačních a komunikačních technologií.

Souvislost tradiční šikany a kyberšikanů se stala předmětem několika výzkumných studií. Například dle Willardové (2007) studenti, kteří jsou šikanováni ve škole, jsou šikanováni i v online prostředí. Je ale možné, že oběť, která je šikanována ve škole, se naopak v online prostředí stává agresorem a šikanu tím oplácí (Vašutová a kol., 2010).

Vyhodnocení otázky, zda žáci středních škol v Jihočeském kraji vědí, kdo je kyberšikanován, také

poskytuje zajímavé informace. Pro přehlednost byla zkoumána jen jejich poslední zkušenost. Pokud bychom se zajímali o zkušenost celoživotní, nebyly by výsledky relevantní, jelikož stejný agresor, respektive agresori se stejným vztahem k oběti (např. dva různí spolužáci oběti) mohli oběť kyberšikanovat již dříve. Tuto skutečnost by pak nebylo možné vyhodnotit.

Nejvíce obětí uvedlo, že je kyberšikanován kamarád nebo kamarádka (32,2 %), někoho ze školy označilo za agresora jen o dva respondenty méně (31,3 %; n 66). Je důležité zmínit, že jen 13,7 % respondentů uvedlo jako agresora neznámou osobu, což svědčí o silném propojení mezi kyberšikanou a „offline“ světem. V literatuře se hovoří převážně o propojení klasické šikany s kyberšikanou. Jak uvádí Rogers (2011), kyberšikana bývá propojena se šikanou na půdě školy, kdy se role agresora i oběti při tradiční šikaně přenášejí i do kyberprostoru.

V rámci projektu Minimalizace šikany byl uskutečněn výzkum, kde se potvrzuje souvislost mezi tradiční šikanou a kyberšikanou. Existuje zde silná závislost, kdy se oběti kyberšikanů staly v minulosti také oběťmi klasické šikany a naopak (Vašutová a kol., 2010).

Tento jev výzkum jednoznačně potvrzuje a byla mu věnována samostatná otázka, kde bylo zjištěno, že 115 ze všech 855 respondentů bylo kyberšikanováno jiným žákem z jejich školy. To je více než polovina celkového počtu obětí. Zjištěná vyšší hodnota než při dotazu na jejich předchozí zkušenost (115 vs. 66 respondentů) je pochopitelná, protože se tato otázka týkala celoživotní zkušenosti. Je to patrné i z toho, že ze 115 žáků, kteří uvedli kyberšikanování jiným žákem školy v průběhu života, se ve 43,5 % (n 50) stalo terčem takového útoku opakovaně.

ZÁVĚR

Kyberšikana se v novém tisíciletí stala závažným problémem, jemuž je věnována stále větší pozornost v akademických sférách i v rámci široké veřejnosti. Ohrožuje především děti a mladé lidi, pro které je online prostředí velice atraktivní a mnoho z nich tráví na internetu velké množství svého volného času. Na druhou stranu však nemají dostatek životních zkušeností, aby byli schopni se účinně bránit. Ohrožení jsou zejména žáci škol, kde se může tradiční šikana přenášet i do kyberprostoru a obráceně.

Na středních školách v Jihočeském kraji se s kyberšikanou v roli oběti setkalo 23,2 % žáků, 16,6 % se

jich dopustilo kyberšikany na druhých. Nejvíce obětí je mezi žáky gymnázií, zatímco nejvyšší zastoupení agresorů je na středních školách zakončených výučním listem. Nejméně obětí je na středních školách zakončených maturitním vysvědčením a agresorů se zde vyskytují spíše průměrně.

Důležitým nástrojem, jak zabránit kyberšikaně nebo jakékoli jiné formě šikany, je prevence. Je nutné mít o tomto rizikovém chování dostatek informací, stejně jako o možnostech řešení. Tyto informace můžeme získat především od těch, kterých se to týká, proto je nutné realizovat takovéto výzkumy a prevenci tomu následně přizpůsobit (Gabrielová, Velemínský, 2013).

Intervence kyberšikany je náročná, jelikož v online prostředí se agresorů těžko dohledávají a jednou nahrané materiály se mohou šířit i po odhalení a potrestání viníka. Důkladná prevence je proto v této problematice nedocenitelná.

Navzdory tomu, že je boji s kyberšikanou věnována stále větší pozornost, bude se neustále vyvíjet spolu s novými technologiemi a bude se objevovat stále v nových podobách. Dosud se odborníci na tuto problematiku neshodli ani v definici kyberšikany. Dá se předpokládat, že tato nejednotnost bude přetrvávat i nadále právě v důsledku neustálého a rychlého vývoje tohoto fenoménu moderní civilizace.

LITERATURA

1. Bauman S, Cross D, Walker J (2013). Principles of Cyberbullying Research. Definitions, Measures, and Methodology. New York: Routledge. ISBN 978-0-415-89749-5.
2. Černá A, Dědková L, Macháčková H, Ševčíková A, Šmahel D (2013). Kyberšikana: průvodce novým fenoménem. Praha: Grada. Psyché. ISBN 978-80-210-6374-7.
3. Eckertová L, Dočekal D (2013). Bezpečnost dětí na internetu. Rádce zodpovědného rodiče. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-3804-5.
4. Gabrielová J, Velemínský M (2013). Teorie detské šikany. Prevence úrazů, otrav a násilí. 9/2: 156–166.
5. Hulanová L (2012). Internetová kriminalita páchaná na dětech: psychologie internetové oběti, pachatele a kriminality. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-545-9.
6. Instant messaging (2014). [online] [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Instant_messaging
7. Kopecký K, Krejčí V (2010). Rizika virtuální komunikace. Olomouc: NET UNIVERSITY, s. r. o. ISBN 978-80-254-7866-0. [online] [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.e-nebezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/materialy-pro-studium-studie-atd?download=10%3Abrozura>
8. Krejčí V (2010). Kyberšikana. Kybernetická šikana. ISBN 978-80-254-7791-5. [online] [cit. 2014-03-31]. Dostupné z: <http://www.e-nebezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/materialy-pro-studium-studie-atd?download=14%3Akybersikana-studie>
9. Livingstone S et al. (2012). EU kids online II: final report 2011. London, UK: EU Kids Online, London School of Economics and Political Science (LSE). [online] [cit. 2014-04-04]. Dostupné z: <http://eprints.lse.ac.uk/39351/>
10. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR (2013). Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR. [online] [cit. 2014-04-04]. Dostupné z: http://www.msmt.cz/file/30376_2_1/
11. Reichel J (2009). Kapitoly metodologie sociálních výzkumů. Praha: Grada. Sociologie. ISBN 978-80-247-3006-6.
12. Rogers V (2011). Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-984-2.
13. SMS (2014). [online] [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/SMS>
14. Sociální síť (2014). [online] [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Soci%C3%A1ln%C3%AD_s%C3%AD%C5%A5
15. Szotkowski R, Kopecký K, Krejčí V (2013). Nebezpečí internetové komunikace IV. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-3912-9 [online] [cit. 2014-04-04]. Dostupné z: http://e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/doc_download/58-nebezpei-internetove-komunikace-iv-2012-2013

16. Vágnerová K a kol. (2009). Minimalizace šikany. Praktické rady pro rodiče. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-611-7.
17. Vašutová M a kol. (2010). Proměny šikany ve světě nových médií. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě. ISBN 978-80-7368-858-5.
18. Willard NE. (2007). Cyberbullying and cyberthreats: Responding to the Challenge of Online Social Aggression, Threats, and Distress. Champaign: Research Press. ISBN 978-0-87822-537-8.

✉ **Kontakt:**

Veronika Królová, Malšské údolí 664, 382 41 Kaplice

E-mail: veronikakrolova@centrum.cz